

»Naša kri, igrokaz v štirih dejanjih«, ta himna kmetstvu in neuklonljivosti slovenskega naroda, je izšla ob stoletnici Ilirskih dežel (1912). Primerjava zadnjega tiska s prvim nam pokaže, da je Finžgar to svojo dramo temeljito predelal ne le v pogledu besedila, temveč tudi dejanja. Protifrancoska ost je v novi redakciji tako rekoč izginila, Ilirija je dobila svoj zagovor, krivdo za hude nadloge nosi vojska in le deloma tudi Napoleon. Francoski častnik Renard je zdaj simpatičnejši, zlasti ko se tik pred koncem s preroškimi besedami poslavlja. Mnogokje je dialog skrčen, uglajen ali sicer spremenjen, drugod zopet so odlični novi vstavki (prim. 4. dejanje), ki napetost močno stopnjujejo. Oblikovna in vsebinska predelava je dala drami klasično izklesanost in mnogo potrebne zgodovinske objektivnosti. Prenovljena »Naša kri« pojde ponovno z velikim uspehom preko slovenskih odrov.

»Veriga, ljudska zgodba v treh dejanjih« (Dom in svet 1914) je kot obsodba pravdarske strasti velikega ljudskovzgojnega pomena. V njej ima gorenjski človek svojo pravo podobo: grčav, trmast, neuklonljiv na zunaj, skrito na dnu srca pa dober ko kruh. Belolasi ded Primož je poosebljena vest in stara, večnoveljavna modrost, ki ob tragični starčkovi smrti praznuje svojo največjo zmago. Ob primerjavi tega zadnjega natisa s knjižno izdajo (1919, ko ji je Finžgar napisal tudi tople besede na pot) moremo ugotoviti le nekaj jezikovnihboljšav.

»Razvalina življenja, ljudska drama v treh dejanjih« (1921) predstavlja v Finžgarjevem ljudskovzgojnem dramskem ustvarjanju vrhunec: kaže zle posledice slepo in kupčijsko sklenjenega zakona, ko nesrečno ženo tik pred zakonolomstvom zadavi mož. Nad strastnim kopičenjem premoženja in brezupnim mrtvičenjem srca leži ko senca od začetka do konca prekletstvo alkohola, ki v življenju uničuje lepoto, poštenje in čast. Iz romantičnih prvin gorenjskega »Divjega lovca« je tako Finžgar napravil pot v skrajni realizem občeslovenske »Razvaline življenja«, ki s svojimi krepkimi ljudskimi reki in izrazi neposredno prepričuje in osvaja.

Finžgarjev dialog je sočen, duhovit, izklesan, preprost. Njegov jezik je bogata in nazorna ljudska govorica. Osebe so življenjske, čeprav sem ter tja rahlo idealizirane, in predstavljajo vrsto naših klasičnih kmetijskih tipov. Pot do bodoče slovenske drame vodi iz Cankarjeve ostro idejne in Finžgarjeve realistične dramske umetnosti.

V. Beličič.

Prežihov Voranc: Samorastniki. Koroške povesti. Naša založba. Ljubljana 1940. Str. 220.

Prežihov Voranc je nastopil v knjižni obliki prvič l. 1926. (tedaj s pravim imenom), ko je I. zvezek marksistične Leposlovne knjižnice prinesel njegove »Povesti«. V uvodu je avtor označen kot »delavec na kmetih«, ki »pozna torej življenje naše delavske in kmetijske množice« in »kot pisatelj slika borbo delavca za delo in kmeta za zemljo«. Knjiga obsega pet črtic, ki so kljub pretežni in značilni avtobiografski le povprečno izdelane.

Drugič se je pojavil l. 1935. v »Sodobnosti«, kjer je v štirih letih objavil šest oblikovno dovršenih in svojstvenih kmečkih povesti. Pridružil jim je eno iz prejšnjega desetletja in eno novo ter jih letos izdal v knjigi, ki jo je nazval po zadnji povesti o devetih »samorastnikih« — nezakonskih otrocih.

Lani (1939) je izšlo njegovo obsežno delo (sredi med romanom in reportažo) »Požganica«, slika gospodarskih in političnih razmer na vzhodnem Koroškem med Mežico in Velikovcem v času razpada Avstrije do nesrečnega plebiscita. Knjiga prinaša kot širši koncept slovenskega epa mnogo lepega in novega, vendar ima bolj ali manj očitno materialistično tendenco.

»Samorastnikom« kot tretji knjigi Prežihovega Voranca je napisal Josip Vidmar 9 strani uvoda, v katerem označuje pisatelja in svojstvenost njegovega dela, primerjajoč ga na koncu z Miškom Kranjcem. Izrazito pohvalni Vidmarjevi sodbi o »Samorastnikih« je treba dati nekaj misli in pomislekov.

Svet Prežihovega Voranca je pokrajina med Obirjem, Peco, Olševo, Svinjsko planino, Uršljo goro, Pohorjem, Dravo, Velikovcem, Podjuno. Ta zemlja je hribovita, porasla z gozdovi, posuta z bornimi samotnimi kmetijami, tu premočvirna, tam presuha, daleč od prometnih zvez in središč. Ljudje so ali kmetje ali tesarji ali oboje. Živijo ob neprestanem težkem delu, trpljenju, pomanjkanju in skrbeh, vsi globoko zakoreninjeni v rodno grudo. Tipični ljudje materije: zemlje, kruha in krvi! Njih čustveno življenje sploh ne pride do izraza, med njimi ni časa zanj; kaže se le sem ter tja v dejanju. Otroci doraščajo kot pastirji pri bogatih kmetih ali pa so doma vpreženi od prvih let. Strašna resnost boja za obstanek jih vse prepaja. Ženijo se iz čisto gospodarskih nagibov. Zakon, obilo blagoslovljen z otroki, je trden, zamolklo svetel v poveličanosti trpljenja. Včasih stavi ovire razmahu posameznika: tedaj izbruhne v človeku elementarni, nepremagljivi gon po razdajanju, po krvi, težnja, ki je za svojo izpolnitev pripravljena prenesti največje žrtve. Tedaj je tudi ljubezen matere do otrok povsem nagonska, ponosna in samozavestna.

Vrsta tipov, ki nam jih riše pisatelj, je zelo pestra, vendar so ti tipi nekako povezani v enovito podobo pokrajine. Dihurji (»Boj na požiralniku«) se borijo z mlakužasto zemljo, pretepajo živino in otroke, garajo noč in dan, da bi prišli do njive za krompir (»krompir je bil podedovana dihurska strast«). Okvirna avtobiografska zgodba jetnika-ubijalca Tila Oplaza (»Jirs in Bavh«) o težavah kmečkega stanu, o rubežnikih. Polnokrvna in delavna Radmanca (»Ljubezen na Odoru«) pusti starega moža in sedem otrok ter odide z osmim k tesarju Voruhu. Svetneči Gašper (»Potna klop«), razuzdanec, pijanec in preklinjevalec, pride star in bolan k skopuškem Vožniku umirat. Fretarji Čarnoglavi (»Prvi spopad«) čutijo strašen napon telesnih sil ob prvem srečanju s pošastjo mlatilnico. Sedemdesetletni tesar Žvap (»Odpustki«) na smrtni postelji prejema dobrine od svojih znancev in jim v zameno odpušča grehe, ki so mu jih storili. Borovnik (»Vodnjak«) štiri tedne trmasto in uporno koplje vodnjak, dokler ga globoko v jami ne zalije voda. Okvirna povest o Karničnikovem Ožbeju in lepi hudabivški Meti (»Samorastniki«), o njuni nepremagljivi ljubezni in strasti, ki rodi devet nezakonskih otrok.

Nazornost teh kmečkih povesti in značajevk, kakršne sta v slovenski književnosti gojila predvsem Tavčar in Kersnik, je izredno živa. Lirike, če odštejemo redke, a lepe opise prirode, v njih ni nobene. Pripovedovanje je

skopo in sočno. Osebe so v nasprotju s Kranjčevimi redkobesedne, malokdaj modrujejo, temveč žive iz polnih gonov. Njihovo življenje je čisto telesno v vsej svoji tegobnosti, mestoma odurno primitivno. Prežihov Voranc je odličen epik-realist, ki pa izrazno, opisno in tudi snovno često zaide v skrajn naturalizem.

Tako se v našo književnost uvaja nova slovenska pokrajina: vzhodna Koroška. Poleg vrste lepih provincializmov prinaša knjiga mnogo lokalizmov, raztolmačenih pod črto, ki bodo zanimali jezikoslovca. Žal »Samorastnikom« zmanjšuje umetniško vrednost socialno-prevratna tendenca, ki se kaže ali kot propagandistična kritika obstoječega družabnega reda (»Jirs in Bavh«) ali kot poveličevanje svobodne ljubezni (»Ljubezen na Odoru«, »Samorastniki«) ali kot simbolizirana zmaga proletariata nad kapitalizmom (»Samorastniki«). V zvezi s tem utegne biti tudi pogosto smešenje verskih čustev in vrednot.

Josip Vidmar piše v svojem uvodu, da je sedaj Koroška dobila svojega pesnika. Poznavalci tega kotička slovenske zemlje pa bodo lahko ugotovili, da to žal še ni res. Res bo takrat, kadar se bo Prežihov Voranc otresel spon, ki ovirajo njegovo zlato pero. Šele tedaj bo pisal prav in resnično o koroškem ljudstvu, ki samega sebe niti v »Požganici« niti v »Samorastnikih« ne more spoznati, a ki želi, da bi v njem našlo svojega pesnika, katerega obilne vrline bi se blestale in klicale po ljubezni, njegove slabosti pa vzbujale voljo do poti navzgor.

V. Beličič.

Francè Kidrič, Prešeren 1800—1838. Življenje pesnika in pesmi. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1938. Str. CDXXIII.

Zanimivo, toda v osnovi izumetničeno — ker preveč formalistično — pojmovanje Prešerna, ki ga je prineslo sicer zelo skrbno Žigonovo delo (»Francè Prešeren — poet in umetnik«, Celovec 1914, in »Prešernova čitanka v dveh knjigah«, Prevalje 1922), je moralo prej ali slej dobiti psihološko korekturo.

Univ. prof. Kidrič je že 1936 izdal »Prešerna I. Pesnitve. Pisma«, dve leti kasneje pa II. knjigo svojega dela za Prešerna, ki prikazuje telesno in duševno življenje pesnikovo do 38. leta. Doba osem in tridesetih let pa je zajeta tako na široko in do podrobnosti natančno, da je »biografija« obenem književna zgodovina obravnavanega razdobja. Prešeren je v okviru sodobne družbe in evropskih socialnih, gospodarskih, političnih ter kulturnih, predvsem literarnih struj prikazan brez vsake škodljive patetike. Upoštevanje značaja, teženj, slabosti in vrlin, radosti in bolečin, upa in straha, odnosa do miljeja nam je genialnega Slovenca približalo, napravilo človeško razumljivega in zato dragega, ne da bi ga bilo pri tem ponižalo. Plastična in realna Prešernova podoba je bila za naš čas potrebna.

Razgled (8 str.) se bavi z evropskimi knjižnimi tokovi in z domačo prevodno literaturo, kakršna se je kazala po vsebini in obliki v času rojstva Ribičevega Frenceta, ter vsebuje uvod in okvir za življenjepisno podobo našega pesnika.

Gradove svetle zida si v oblake (40 str.) imenuje avtor prvo razdobje Prešernovega življenja, ki se zaključi z odhodom na Dunaj (1821): opis Vrbe in njene okolice, Ribičeve družine in njenih pomembnih sorodnikov, pesnikovega bivanja pri stricu Jožefu na Kopanju, šolanja v ribniški trivialki